

Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Jog- és Államtudományi Kar

Doktori Iskola

dr. Liktör Zoltán Attila

A rendi dualizmus garanciáinak jelentősége a Magyar Királyságban

Különös tekintettel a 16–17. századi Habsburg-magyar (közjogi) viszonyra

Doktori értekezés tézisei

Témavezető:

Dr. András Dorottya, egyetemi docens

Budapest, 2020

I. Kitűzött kutatási feladat

A Mohácsot (1526) követően a Habsburg Monarchiába integrálódott Magyar Királyság 16–17. századi történelmének kutatása az utóbbi három évtizedben a politika-, diplomácia-, és hadtörténet terén is kulcsfontosságú eredményeket tárt fel, amelyek alapjaiban rajzolják át a Habsburg-magyar viszonyról korábban kialakított képet. A Habsburg-kutatás úgy itthon, mint a nemzetközi szinten is az utóbbi évtizedekben virágkorát éli, aminek következtében a hazai történetírásban egyre inkább uralkodóvá válik az az álláspont, amely szakítani kíván azzal a korábbi negatív képpel, ami szerint Magyarország csupán „Bécs gyarmata lett volna”. E mellett mindinkább figyelmet kap a korszak kutatásában a Habsburgok ún. „spanyol ágával” fennálló viszony vizsgálata, amit a korábbi (hazai) történetírás jóformán figyelmen kívül hagyott. Csekey István, a századforduló kiváló jogtörténésze a dinasztia kettéválásáról még határozottan úgy fogalmazott, hogy *„Károly a spanyol és a burgundi majorátusoknak lett a feje, az osztrák birtokok tekintetében pedig lemondott öccsének, Ferdinándnak javára, de fenntartva ennek ága magszakadása esetére az öröklés*

jogát. Az ausztriai ház ezáltal két külön, egymástól teljesen független, önálló ausztriai és spanyol ágra vált szét”.¹ A történettudomány képviselői által prezentált új kutatási eredmények, illetve a doktori értekezésben vizsgált – a téma szemszögéből legrelevánsabb spanyol – források tükrében megállapítható, hogy a Csekey által (is) vallott éles kettéválás elmélete nem állja meg a helyét, és sokkal inkább lehet egy egységes/összetartozó/szorosán együttműködő uralkodóház „senior” és „junior” ágáról beszélni a vonatkozó két évszázadot illetően. Különösen is, hogy a „spanyol” ágban nem volt egyetlen uralkodó sem, akinek vagy az apja vagy az anyja vagy valamelyik házastársa ne lett volna született osztrák főherceg vagy főhercegnő és fordítva, az „osztrák” ágban – II. Ferdinánd kivételével – nem volt olyan császár, akinek vagy az anyja vagy a felesége ne lett volna spanyol infánsnő. Nem csak a Madrid és Bécs közötti kapcsolatokat² tekintetbe

Habsburg birtokok Európában (1547)

¹ CSEKEY István: *A magyar trónöröklési jog*. Budapest, Athenaeum, 1917. 108.

² A két ág közötti politikai-, gazdasági-, kulturális- és katonai együttműködésről lásd újabban a háromkötetes gyűjteményt: José MARTÍNEZ MILLÁN – Rubén GONZALEZ CUERVA (ed.): *La Dinastía de los Austria – las relaciones entre la Monarquía Católica y el Imperio*. Madrid, Ediciones Polifemo, 2011.

Habsburg Albert főherceg toledói érsek bíborosi címere, benne az Árpádok vörös-ezüst sávós szimbólumaival (1597)

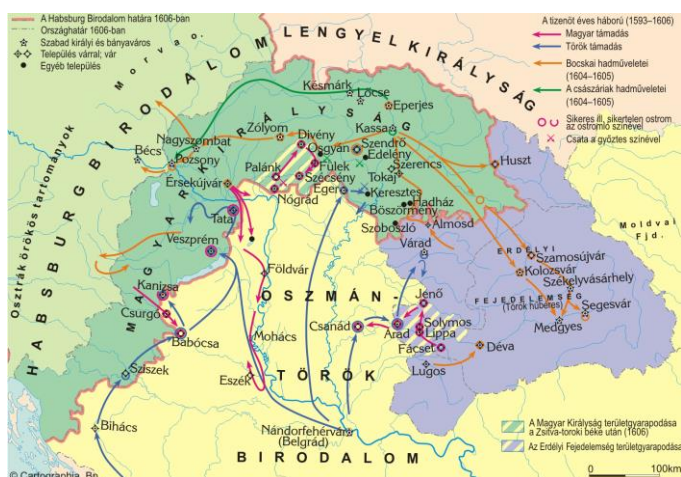
abban, hogy az egykori Spanyol Monarchia területén fekvő levéltárak – néhány jelentős kivételtől eltekintve – napjainkig feltáratlanok. A spanyolelles leyenda negra és a 17. század utáni magyarországi Habsburg-ellenes politikai nézetrendszerek nyomai a legutóbbi időkig kimutathatóak. Előbbi rendkívül nagy szerepe és évszázados hatása – amelyet erősített, hogy Spanyolország a 19–20. században nagyrészt marginális szerepet játszott az európai nagyhatalmi politikában – nyomon követhető nemcsak az európai, de a magyar történetírásban is”. „A fentiekben túl említendő a magyar történetírás Ausztria-, Németország és Franciaország-központúsága. Ettől elválaszthatatlan, hogy az elmúlt két évszázadban Németország és Franciaország politikai és gazdasági súlya jóval nagyobb volt, mint Spanyolországé. A spanyol nyelvet ismerők száma is jócskán elmarad a németül és franciául tudóké mögött. A magyarországi könyvtárakban csak csekély számban találhatóak meg a témára vonatkozó forráskiadványok és szakirodalom,

véve, hanem a Magyar Királyság és a Spanyol Monarchia (*Monarquía Católica*) egyházi és világi elitjének egy része is szoros összeköttetésben állott egymással a szóban forgó időszak alatt. Azt, hogy a 19–20. század fordulójának kiváló történészét, Fraknoi Vilmost³ – és talán még néhány halvány kezdeményezést – leszámítva miért került el a szóban forgó Habsburg-korszak „spanyol szála” a hazai történetírás figyelmét egészen a 2000-es évekig, arra Monostori Tibor ésszerű magyarázatot ad. „A nagy földrajzi távolságok és politikai események is közrejátszottak

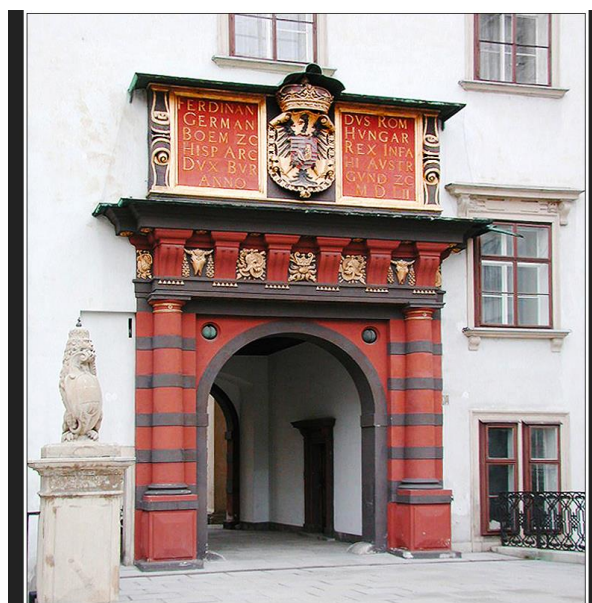
Jagello II. Lajos magyar- és cseh király (1516–1526) Habsburg Mária férjeként, V. Károly római császár és spanyol király sógora, nyakában az Aranygyapjas rend jelvényével, ismeretlen 16. századi festő alkotása

³ FRAKNÓI Vilmos: Tanulmányaim Spanyolország állami levéltárában. *Századok* 3. (1869) 3:150–165.

A három részre szakított Magyar Királyság (1541–1699)

törvényhozás, stb.) illetően. Amint az közismert, Mohács (1526) után az országot ketté-, majd Buda török megszállását (1541) követően három részre szakították. Magyarország nyugati-északi része Habsburg-uralom alá került, a létrejövő fejedelmi Erdély szuverenitásában korlátozott, ugyan belkormányzatában önálló, de külpolitikájában erős Oszmán-befolyás alatt állott, a középső országrész pedig közvetlen török uralom alá került. Az országegyesítésre Ferdinánd⁵ és Rudolf⁶ uralkodása alatt is történtek kísérletek, de azok a jelentős birodalmi- és spanyol katonai- és pénzügyi segítség ellenére sem jártak sikerrel egészen a 17. század végéig, az országnak a török megszállás alól való felszabadításáig. A magyar alkotmány- és jogtörténetírásban egészen a mai napig a Habsburgok szinte kizárólag „Bécset” jelentik, Madrid és a Habsburgok ún. „spanyol ága” jóformán teljességgel

A bécsi Hofburg híres svájci kapuja rajta Habsburg I. Ferdinánd cimerével és titulátúrájával (1552)

⁴ MONOSTORI Tibor: *A Magyar Királyság helye az Ausztriai Ház országai között az európai spanyol hegemonia korában (1558–1648)*. Századok 143. (2009) 5:1023–1062. 1055.

⁵ KÖRÖSI Zoltán – B. SZABÓ János: „Ha követségbe jöttek, sokan vannak, de ha katonának, kevesen.” Az 1550-es országegyesítési kísérlet katonai hátteréhez: 16. századi Habsburg haderők és stratégiák Európában. In: BUIJDOSNÉ PAP Györgyi – FEJÉR Ingrid – H. SZILASI Ágota (ed.): *Mozgó frontvonalak. Háború és diplomácia a várháborúk időszakában. 1552–1568*. 2017. 89–116., ÖBONI Teréz: A bécsi udvar tervei Erdély visszaszerzésére 1557–1563. *Történelmi Szemle* XLV (2003) 1-2:109–127.

⁶ Javier ARIENZA ARIENZA: *La crónica hispana de la guerra de los quince años (1593–1606), según Guillén de San Clemente y de Centelles, embajador de Felipe II y Felipe III en la corte de Praga entre los años 1581 y 1608*. Tesis Doctoral, Szeged, 2009.

Habsburg Rudolf főherceg, magyar- és cseh királyi herceg madridi udvarban való tartózkodása idején készült festményen (1567)

kimaradnak. A Habsburgok ún. „osztrák ágát” alapító I. Ferdinánd is spanyol földön született, de elmondható, hogy a dinasztia végig a korszakban nagyon erősen kötődött a Monarquía Católica-hoz. Annak ellenére sem keltette fel a hazai alkotmány- és jogtörténetírás figyelmét a „spanyol szál”, hogy nem csak a bécsi Hofburg ún. nevezett svájci kapuja felett szereplő felirat „*FERDINANDVS ROM GERMAN HVNGAR BOEM ZC REX INFA HISP ARCHI AVSTR DUX BURGUND ZC*”, emlékeztet erre a szoros kötődésre, de a *Corpus Juris*ban is több olyan rendelkezés van, amely azt egyértelműen visszaadja. Így például a Miksa főherceget a spanyolországi tartózkodásából hazahívni rendelő cikkely⁷ (1550), illetve annak Rudolf és Ernő főhercegek vonatkozásában történő, két évtizeddel későbbi⁸ (1569) megismétlése. Ugyancsak elkerülte a figyelmet a Rudolf császár és Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem közötti szövetségen (1595) szereplő spanyol követ aláírása⁹ (Szilágyi Sándor diplomácia- és hadtörténeti szempontból feldolgozta a szövetségkötést), de II. Károly spanyol király (1665–1700) és utódainak öröklési jogát becikkelyező (1687) rendelkezés¹⁰ („szerződéses”)

Habsburg Albert főherceg és Izabella Klára Eugénia németalföldi társuralkodók aranypénze (1613)

⁷ MÁRKUS Dezső (szerk.): *Corpus Juris Hungarici – Magyar Törvénytár (1526–1608)*. Budapest, Franklin, 1899. (a továbbiakban: *CJH*.) 1550. évi V. tc. „Quodsi id fieri nequaquam posset; tum vel saltem serenissimum principem Maximilianum, regem Bohemiae, filium suum charissimum, ex Hispania quamprimum in Hungariam accessere; et inter fideles suos, in hoc regno, ad reipublicae moderationem curandam, atque lingue Hungaricae usum, et militarem disciplinam perdiscendam, collocare dignetur”

⁸ *CJH*. 1569. évi XXXIII. tc. „Rudolphum et Ernestum archi-duces Austriae, ex Hispaniis revocari, et alterum in Hungaria collocari, petunt status”.

⁹ *CJH*. 1595. évi LVI. tc. 2§ De tractatibus Transylvanicis „Praesentibus et mediantibus [...] serenissimi regis Hispaniarum catholici oratore Guilhelmo de sancto clemente”.

¹⁰ MÁRKUS Dezső (szerk.): *Corpus Juris Hungarici – Magyar Törvénytár (1657–1740)*. Budapest, Franklin, 1900. 1687. évi III. tc. „Quodsi vero, (quod divina bonitas in omnia secula clementer avertere dignetur) ejusdem suae caesareae, et regiae majestatis, semen masculinum deficere contingeret; extunc istiusmodi devolvendi, et suscipiendi regiminis successio, (erga aequae praeviam praedeclaratoque modo praemittendam regiam affidationem, ac acceptandos praementionatos diplomaticos articulos, et praestandum desuper juramentum)

előzményeinek feltárása is. Jó évszázada is van már annak, hogy jogászok/jogtörténészek (Wenzel Gusztáv, Timon Ákos, Ferdinandy Gejza, Schiller Bódog, Hajnik Imre, Ereky István stb.) érdemben utoljára foglalkoztak az olyan 16–17. századi közjogi kérdésekkel, alkotmányos garanciákkal, mint a királyválasztás, a trónbetöltés rendje, a koronázás, a hitlevél vagy éppen a 15–16. század (tágabb értelemben vett)

Habsburg Ernő főherceg, a magyarországi hadak főparancsnoka (1578–1593), németalföldi kormányzó (1594–1595) sírmléke a brüsszeli katedrálisban a magyar címerrel

fordulójára kiteljesedő nemesi vármegyék alkotmányvédő szerepe.

A jelen doktori értekezésben éppen

ezeknek a jelentőségét vizsgálom, különös tekintettel is a Habsburgok uralta Magyar Királyság 16–17. századi időszakát illetően, illetve azt az alkotmány- és jogtörténetírás által mindeddig elhanyagolt „spanyol

szál” tükrében. A Magyar Királyság és a Monarchia

Católica kapcsolata a dinasztia „két ágának” szoros összeköttetése következtében a szimbolikában is látványosan megjelent. Brüsszelben a Szent Mihály és Szent Gudula-székesegyház kápolnájában két hatalmas, 1538-ban elkészült ólomüvegablak ábrázolja Jagelló II. Lajos magyar királyt és hitvesét, Habsburg Máriát, illetve Habsburg Ferdinándot és feleségét, Jagelló Annát, ahol az Árpádok vörös-ezüst sávos címere több helyen is megjelenik. Ugyancsak ebben a brüsszeli székesegyházban található Habsburg Ernő főherceg németalföldi kormányzó sírja, a gazdagon faragott fehér-

A brüsszeli székesegyház „magyar” ablaka

Habsburg Mária főherceg-infánsnő, magyar és cseh királyné, németalföldi kormányzó sírmléke a spanyolországi El Escorial Palotában a magyar címerrel és titulussal

redundet et transeat in serenissimi quoque Hispaniarum regis, domini Caroli secundi, pariformiter masculinum semen, adeoque duntaxat eo in casu, (quem divina clementia benignissime arceat) quo, tam altenominatae suae sacrae caesareae, et regiae majestatis; quam praefati serenissimi Hispaniarum regis masculinum semen deficeret; avita, et vetus approbata consuetudo, praerogativaque praefatorum statuum et ordinum, in electione, et coronatione regum suum locum habeat”.

fekete márvány közepén a magyar címer jól látható. Spanyolországban az Escorialban, az infánsok panteonjában érdekes dologra lehet figyelmes a látogató, Habsburg Mária főherceg-infánsnő, magyar- és cseh királyné, később németalföldi kormányzó (1505–1558) sírja fölött csak a „*Maria Vngariae regina*” felirat, valamint Ausztria és az Árpádok vörös-ezüst sávos címere

Habsburg Mária császárné és lánya, Margit főhercegnő síremléke a madridi Descalzas palota-kolostorban

A madridi Monasterio de Descalzas Reales-ben van Mária császárné (†1603) és lánya, Margit főhercegnő (†1633) síremléke, a palota-kolostorban látható kétféjű sas kebelén az

Habsburg Albert főherceg, magyar- és cseh királyi herceg, érsek-bíboros toledói székesegyházban található portréja, rajta az Árpádok vörös-ezüst sávos címérével

Árpádok vörös-ezüst sávos szimbóluma domborodik. A toledói katedrális kápolnájában az érsek-ek képtárában megtalálható Habsburg Albert főherceg-bíboros, későbbi németalföldi kormányzó (†1621) portréja, rajta a magyar címerrel, de még Ferdinánd bíboros-infáns, németalföldi kormányzó (†1641) címerében is megtalálhatóak a magyar szimbólumok. Fél évezred múltán is elmondhatjuk,

hogy e tekintetben sok változás a család önazonosságában nem állott be, Ottó főherceg (†2011) bécsi temetésén a Kapucinusok kriptájánál az évszázados hagyományok szerint a címei felsorolásával vette kezdetét a szertartás, ahol is első helyen a magyar királyi hercegi

titulus hangzott el, „*Otto von Österreich, einst Kronprinz von Österreich-Ungarn, königlicher Prinz von Ungarn und Böhmen*”.¹¹ 2016. december 30-án Boldog Habsburg IV. Károly király

¹¹ https://www.youtube.com/watch?v=9-BBgc_uBZQ (2020. 08. 13.)

Habsburg Mária császárné (†1603) címere a madridi palota-kolostorban a magyar színekkel

(1916–1918) budapesti koronázásának centenáriuma Brazíliában a Megváltó Krisztus szobrát magyar színekre világították meg.¹²

Történeti témájú dolgozatról lévén szó, megkerülhetetlen a korszak valamilyen mértékű köztörténeti tárgyalása is, de csak annyiban, amennyiben azok a vonatkozások a téma megértéshez elengedhetetlenül szükségesek, és a tárgyhoz szorosan kapcsolódnak.

Az értekezésben erre az egyensúlyra kiemelten figyelmet kellett fordítani. Jelen kutatás célja tehát abban állt, hogy a rendi dualizmus garanciáinak jelentőségét a releváns spanyol források (szövetségi-, házassági- és öröklési szerződések, főhercegnői lemondó nyilatkozatok, uralkodói végrendeletek, követi jelentések, levelezések, stb.) feltárásával átértékelt Habsburg-magyar (közjogi) viszony tekintetében új megvilágításba helyezze.

II. Az elvégzett vizsgálatok rövid leírása, a kutatás és az anyaggyűjtés módszere, a források feltárása illetve felhasználása

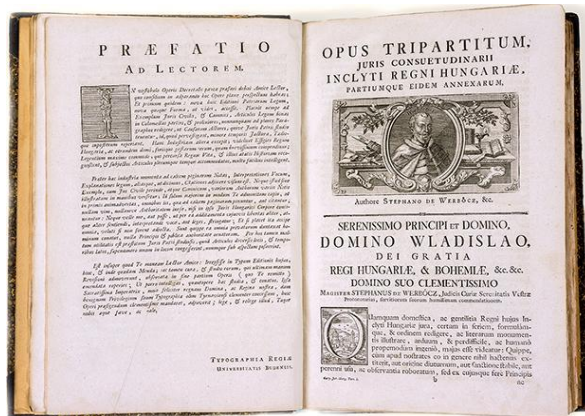
A források kutatása három pilléren állott. A jogszabályi háttér (1) a magyar törvénytár, a híres *Corpus Juris Hungarici*¹³ mellett az olyan okmánytárak (2) képezik a kutatás fő forrásait, mint a Brüsszeli Okmánytár, az Országgyűlési emlékek (1526–1606), illetve a különböző családi oklevéltárak és vármegyei hatósági oklevéltárak forráskiadásai. A témához a Habsburgok kapcsán kötődő spanyol források (3) leginkább az Archivo General de Simancas (Valladolid,

¹² „Por ocasião do centenário da coroação do último rei húngaro, Carlos IV, beatificado em 2004 pelo Papa João Paulo II, o Cristo Redentor foi iluminado no dia 30 de dezembro com as cores da bandeira húngara” – olvasható a Brazíliai Magyar Nagykövetség honlapján.

<https://braziliavaros.mfa.gov.hu/bra/news/magyar-szinekkel-vilagitottak-meg-a-rioi-megvalto-krisztus-szobrat> (2020. 07. 11.)

¹³ MÁRKUS Dezső (szerk.): *Corpus Juris Hungarici – Magyar Törvénytár (1000–1526)*. Budapest, Franklin, 1899. MÁRKUS Dezső (szerk.): *Corpus Juris Hungarici – Magyar Törvénytár (1608–1657)*. Budapest, Franklin, 1900. MÁRKUS Dezső (szerk.): *Corpus Juris Hungarici – Magyar Törvénytár (1740–1835)*. Budapest, Franklin, 1901.

Spanyolország) dokumentumai, illetve a különböző spanyol forráskiadások, mint a Juan de

Zuñiga és társai által szerkesztett kötet,¹⁴ vagy Don Guillén de San Clemente követ levelezése.

A dolgozat öt fejezetben tárgyalja a témát. Elsőként a *Szent Korona-tan elveit*, mint a rendi dualizmus eszmetörténeti hátterét, amely elméletben garantálta a hatalommegosztást a király és nemzet között. A Werbőczy István által

egybekapcsolt eszmerendszer még a Jagelló-korban (1514) foglaltatott írásba, fontosságát viszont már sokkal inkább a Mohácsot követő Habsburg-korszak mutatta meg. Hiszen, az 1526 után berendezkedő Habsburg-uralom a közjogi berendezkedés jelentős átalakítására – még hozzá a rendek és a király közötti addigi egyensúly maga javára történő elbillentésének szándékával – tett kísérletet. Ez részben a központi kormányzat szerkezetének átszervezésével célt is ért, más területeken – úgy, mint a törvényhozás, a nemesi vármegyék, illetve a trónbetöltés rendje – viszont a Szent Korona-tan határozott elvi akadályát jelentette ennek a centralizációs tendenciának. Éppen ennek köszönhetően tudták a rendek a Magyar Királyság Habsburg Monarchián belüli szuverenitását is megőrizni, alapvető érdekeit (jóllorsszul) képviselni és annak (többé-kevésbé) érvényt is szerezni.

Habsburg II. Miksa császári nagycímere a spanyol szimbólumokkal

A dinasztia mindezen törekvése abból fakadt – és ez az egész tárgyalt időszakra jellemző –, hogy szorosan kötődött a Monarquía Católica-hoz, amely a politikai-, diplomáciai-, katonai együttműködés és dinasztikus kapcsolatok mellett abban is megmutatkozott, hogy minden 16. századi Habsburg magyar királyunk vagy spanyol földön született (I. Ferdinánd) illetve töltött

¹⁴ Diego PERALTA – Antonio MARÍN – Juan de ZUÑIGA (ed.): *Coleccion de los Tratados de Paz, Alianza, Neutralidad, Garantia, Proteccion, Treuga, Mediacion, Acesion, Reglamento de Limites, Comercio Navegacion, etc. hechos por los Pueblos, Reyes, y Principes de España*. Madrid, 1727–1756.

ott hosszabb éveket kormányzóként (Miksa) vagy gyermekkorában ott nevelkedett (Rudolf). Azt, hogy ez a kapcsolat végig nagyon szoros volt világosan mutatja az, hogy még a 17. század végén is felmerült, hogy Lipót császár kisebb fiát, Károly főherceget a madridi udvarba küldi nevelkedni, hogy majd ha eljön az idő, könnyebben vehesse át a spanyol örökséget. Mindebből az következik, hogy a Habsburg-ház „osztrák ágának” önazonosságát a katolikus vallás mellett is nagyban meghatározta a Monarquía Católica-hoz való viszonya. A dolgozatban éppen ezért helyet kap egy fejezet, amely a dinasztia „két ága” közötti összeköttetést, illetve annak tükrében a Habsburgok és a Magyar Királyság általános kapcsolatát tárgyalja, amelynek a további fejezetekben tárgyalt rendi dualizmus garanciái tekintetében is megvan a maga jelentősége. Meg kell jegyezni, hogy a dolgozat nem foglalkozik sem az Erdélyi Fejedelemség, sem a hódoltsági részek tárgyalásával, csak a Habsburg Monarchiába

Habsburg I. Ferdinánd főherceg-infáns, magyar- és cseh király, római császár (1526/1558–1564) V. Károly császár öccse, aki 1503-ban Spanyolországban látta meg a napvilágot, Közép-Európába csak 1521-ben került, nyakában az Aranygyapjas rend

illeszkedő Magyar Királysággal. Ugyancsak le kell szögezni, hogy nem témája a dolgozatnak sem a Habsburg Monarchia, sem a Monarquía Católica politikai berendezkedésének, alkotmányfejlődésének tárgyalása, ezekre csak ott utalok az értekezésben, ahol az a dolgozat témája szempontjából feltétlenül szükséges.

Az uralkodócsalád „két ágának” szoros családi- és vérségi kapcsolatrendszere mellett a kulturális-, vallási-, politikai összeköttetésen túl a jogi szimbolikában is megjelenő spanyolos identitása, gondolkodása, cím- és címerhasználatja alapján kijelenthető, hogy az uralkodóház önmagát is egységesnek tekintette, a dokumentumokban olvasható, rendre bevett „*toda nuestra Casa de Austria*” szófordulat is erre utal. Mária özvegy császárné végrendeletében (1589) a spanyol királyt és a főhercegeket is arra hívta fel, hogy azt a szoros összetartozást, amely a

Házban addig megvolt, továbbra is Margit spanyol királyné erre intette urát, és a Ház spanyol király (1598– is hangsúlyozza, hogy ő a *Casa de Austria, de quien primogenitura, y mayoría,* szintén az egységes mutat. Igaz, hogy a császár közjogi értelemben, mint a keresztény uralkodónak, de magánjogilag a *senior ág* feje is egyben.¹⁷ Ez még abban is kimutakozik, hogy az Aranygyapjas rend nagymesteri tisztét

tartsák meg, és erősítsék.¹⁵ Később testamentumában (1611) is főhercegeit.¹⁶ III. Fülöp 1621) végrendeletében ki Habsburg-ház feje „*la Yo tengo la como es notorio*”, ami dinasztikus szemlélet felé államközi kapcsolatokban és világ feje felette állott a spanyol mindenkori feje volt az egész dinasztia

Habsburg II. Fülöp spanyol- és portugál király végrendelete (1594)

(„*soberano de la orden caballeresca*”) is a *senior ág* mindenkori feje, azaz a spanyol király viselte. A szimbolika mellett a gyakorlat oldaláról tekintve is világosan kirajzolódik ez az összetartozás, hiszen a spanyol uralkodók 16–17. század során úgy alakították a házasságpolitikájukat (az infánsnők kiházásítását), hogy annak következtében a spanyol trónbetöltés

rendjének megfelelően a leányági leszármazáson keresztül az „osztrák ág” öröklését biztosítsák arra az esetre, ha a fiág kihalna. Ehhez szükség volt a hazai jogirodalomban – legjobb

¹⁵ CDTDP. *op. cit.* (1740) Reynado del Sr. Rey D. Phelipe III. Parte I. 114. „ultimamente les suplico, y encomiendo, que la amistad, que hasta ahora ha habido en Nuestra Casa, vaya siempre creziendo, y nunca disminuyendo”.

¹⁶ CDTDP. *op. cit.* (1740) Reynado del Sr. Rey D. Phelipe III. Parte II. 16. „Asimismo, aunque no es necesario; todavia por lo mucho que debo al Rey mi Señor y a la Serenisima Archiduquesa mi Madre, y a mis hermanos, y a toda la Casa de Austria, encomiendo muy entrañablemente al Rey mi Señor la caridad y amistad comenzada, y continuada hasta hoy día con la dicha mi Madre, y hermanos, que son tan siervos de su Magestad, y con todos los demás de la Casa de Austria, para que por medio de esta union y amistad, se continue tambien para siempre la gran bendicion, que Dios nuestro Señor para bien de la Christiandad, ante todas, a esta bendita Casa ha dado; y esperamos, que de aqui adelante le dará”.

¹⁷ Bár anélkül, hogy explicite megtenné a jogi distinkciót, kiválóan mondja ezt Rubén GONZÁLEZ CUERVA: La mediación entre las dos cortes de la Casa de Austria. Baltasar de Zúñiga. In: José MARTÍNEZ MILLÁN – Rubén GONZÁLEZ CUERVA (ed.): *La Dinastía de los Austria. Las relaciones entre la Monarquía Católica y el Imperio*. Madrid, Polifemo, Vol. 1. (2011) 479–506. 484. „A pesar de que el Emperador era el título jerárquico más alto de la Cristiandad, la jefatura de la Casa de Austria era ostentada por el monarca español. Él encabezaba la rama principal de la dinastía y, además, contaba con los recursos económicos, diplomáticos y militares para mantener dicho liderazgo”.

tudomásom szerint teljességgel – ismeretlen házassági szerződések, uralkodói végrendeletek (amelyek önmagukban is 40-50 oldalas szövegek) áttekintésére. Azt, hogy ez mennyire hatott a dinasztia „osztrák ágának” jogfelfogására is, azt kétségtelenül visszaadják a spanyol uralkodókkal frigre lépő főhercegnők házassági szerződései, illetve az azokhoz tartozó egyéb okiratok, mint Anna¹⁸ (1571) Margit¹⁹ (1598) és Mária Anna²⁰ (1649) – apai és anyai örökségükről, köztük az *explicite* is kimondott, magyar trónra való jogról és igényről történő – lemondó nyilatkozatai. A Cosimo de' Medici toszkán nagyherceggel a spanyol király közvetítésére frigre lépő Mária Magdaléna főhercegnőt ugyan ilyen tárgyú nyilatkozat kiadására kötelezték, a különböző kondíciókat tartalmazó házassági szerződésben (1608).²¹ Ezeknek – az Archivo General de Simancas iratai között, illetve valamely spanyol

Habsburg Mária infánsnő magyar- és cseh királyné, római császárné (1528–1603) mint még spanyolországi társzkormányzó Antonio Moro festményén (1551)

¹⁸ AGS, PTR, LEG, 57, DOC. 99. „ea vero renunciato post consummationem matrimonii ut praedictum est facienda nostris ad hoc specialiter deputatis commissariis recipientibus et stipulantibus nomine et ad partem et favorem nostrum et serenissimo Ferdinandi et Caroli archiducum Austriae et principum et fratrum nostrorum et eorum omnium respective filiorum et liberorum per lineam masculinam legitime descendientium fieri debeat”.

¹⁹ CDTDP. op. cit. (1740) Reynado del Sr. Rey D. Phelipe III. Parte I. 6. „ut supra, renunciavit et renunciavit omni et cuicunque juri, quod habet, et habere potest, et poterit quomodolibet in futurum, ac ei spectat et spectare posset in et super haereditatibus, tam paterna, quam materna, et etiam super successione Regnorum Hungariae, Bohemiae, aliorumque quorumlibet Dominiorum Serenissimae Domus Austriae, ab eiusque juribus quibuscumque se absentem fecit et facit ad favorem praedictae Caesariae Majestatis, et aliorum Serenissimorum Archi-Ducum et Principum, ut supra, et hoc in quantum juxta eorundem Regnorum, jura, et privilegia, ad hujusmodi renunciacionem teneatur”.

²⁰ CDTDP. op. cit. (1750) Reynado del Sr. Rey D. Phelipe IV. Parte V. „Matrimonio de S. M. Catholica con la Señora Archiduquesa Doña María Ana, hija de S. M. Cesarea” 98. „de Matrimonio, et Pactis Dotalibus inter suam Majestatem Catholicam, et Serenissimam Principem Dominam Dominam Mariam Annam, natam Ungariae, et Bohemiae Reginam, Archiducissam Austriae”.

²¹ CDTDP. op. cit. (1740) Reynado del Sr. Rey D. Phelipe III. Parte I. „para en caso, que pudiere pretender otros algunos derechos por Via de legitima paterna, o materna, o a los Estados, feudos, Ducados, titulos o Reynos, que en qualquiera manera pudiesen pertenecer a la Casa del dicho Señor Archiduque Fernando por persona, o como descendiente del dicho Señor Archiduque Carlos su padre, se declara se rattifique esta dicha Capitulacion, por el dicho Señor Archiduque Fernando hermano de la dicha Señora Archiduquesa. La dicha Señora, con autoridad, y consentimiento de su Curador, o curadores, y en la forma, que mas legitima, y bastante sea a de se nunciar todas las dichas preteniones por escritura solemne y expresa, con las clausulas, Vinculos, y firmezas, que sea necesario, así respecto de la dicha sucesion y legitima paterna, o materna , como a la succession, o esperanza, derecho, o pretension de poder succeder en los Reynos de Ungria y Bohemia, y de qualesquier dominios, feudos, o titulos tocantes & los Señores Archiduques de la familia, y Casa de Austria, y a sus hijos, y herederos legitimos, y descendientes por linea de Varon”.

Habsburg Anna főhercegnő, magyar- és cseh hercegnő II. Fülöp hitveseként Spanyolország- és Portugália királynéja (1549–1580) Antonio Moro festményén (1570)

Anna saját magára.²² III. Fülöp spanyol uralkodó is ennek a szemléletnek az alapján „lengette be” magyar trónigényét a 17. század elején a stájer ággal szemben. Az uralkodók (Károly császár, II. Fülöp, III. Fülöp, IV. Fülöp) testamentumai a fiág kihalásának esetére (II. Károly kivételével) örökösként első helyen azt az infánsnőt (és annak örökösait) jelölik meg, aki valamely főherceggel lépett frigyre, biztosítva így a „junior” ág öröklését. Ez a hitbizományi (*mayorazgo*) szemlélet egy családi öröklési szerződés (*Oñate-egyezség, 1617*) következtében véglegesen meghatározóvá vált az „osztrák ág” felfogásában is,²³ bár a Magyar Királyság vonatkozásában az öröklési rendet csak Buda felszabadítását

forráskiadásban közre adott forrásoknak – az áttekintése következtében még inkább kirajzolható az a feszültség, amely például a magyar trónbetöltés rendjének ténye és a Habsburgok *jogfelfogása* között húzódik az egész tárgyalt két évszázadon át. A spanyol királynék által kiadott deklarációkban kifejezetten a „*nata Regina Hungariae*” szófordulat szerepel, amely a magyar közjog szerint ugyan értelmezhetetlen fogalom, de világosan bizonyítja a dinasztia azon hitbizományi *jogfelfogását*, amely a Magyar Királyságot is így értelmezte. A Mária császárné testamentumának (egyik) végrehajtójaként kijelölt fia, Rudolf császár *expressis verbis* úgy fogalmaz levelében húgára, Margit főhercegnőre utalva „*nacida Reyna de Vngría*”, mint korábban

Habsburg Ferdinánd bíboros-infáns bíborosi címere az Árpádsávokkal. Ferdinánd infáns a toledói érsekség apostoli kormányzója (1619–1641) és Németalföld kormányzója (1634–1641)

²² CDTD. *op. cit.* (1740) Reynado del Sr. Rey D. Phelipe III. Parte I. 126. „la Serenissima Princesa Doña Margarita, nacida Reyna de Ungria, y Bohemia, &c. Archiduquesa de Austria, nuestra Hermana carissima, Monja en el Monasterio de las Descalzas de la Villa de Madrid”.

²³ II. Ferdinánd császár végrendeletének (1621) teljes szövegét közli Gustav TURBA: *Die Pragmatische Sanktion*. Wien, 1913. 1–17. 6. „Das von Nuhn hinfüran, zu Ewigen Zeitten, alle unsere Erbkünigreich, Erzherzogthumber,

Habsburg III. Ferdinánd főherceg magyar- és cseh király, római császár (1637–1657) magyaros öltözékben, magyar szablyával, az Aranygyapjas rend jelvényével és a Szent Koronával. Magyar királlyá koronázására Pozsonyban (1625) Madrid nyomására került sor, mivel a Mária Anna infánsnővel kötendő frigyet a spanyol király kifejezetten ehhez a feltételhez kapcsolta. A házassági szerződésben (1628) olvasható az „Apostólico Rey de Vngria” kifejezés

határozott meg, hogy a fejedelmet a nemesek választják („*Neque enim princeps, nisi per nobilis elegitur*”). 1547-ben a törvény is ezzel összhangban fogalmaz, aminek értelmében ez a jogosítvány I. Ferdinánd utódainak körére – amely kizárólag a férfiakat jelentette, amint azt Werbőczy Tripartituma is egyértelművé teszi („*approbata regni hujus consuetudine, haeredes solummodo filii legitimi*”) – terjedt ki. Ezzel szemben

(1686) követően sikerült elfogadtatni a magyar rendekkel a pozsonyi országgyűlésen (1687). A hitbizományi jogfelfogás a trónbetöltés tekintetében pedig az örökös tartományok és a Magyar Királyság *indivisibiliter ac inseparabiliter* történő öröklésének kimondásával és a leányág öröklési jogának elfogadásával (1723) került át a magyar közjogba. Csak zárójelben teszem hozzá, hogy ennek a hitbizományi szemléletnek a legszélsőségesebb, kézzel fogható megnyilvánulása II. József császár bitorlása, aki önmagát már saját jogon tartja uralkodónak, és ezért tagadta meg törvényellenesen a koronázást is.

Ez vezet át minket a *királyválasztás*, mint rendi biztosíték jelentőségéhez a 16–17. századi Habsburg-korszakban. A magyar rendek 1687-ig szabadon gyakorolták királyválasztási jogosítványukat, amelyet Werbőczy is úgy

A magyar Szent Korona, amelyre a törvényi- és szokásjog szerint csak az uralkodócsalád junior ága tarthatott (volna) igényt, a senior ág jogát a rendek csak a 17. század végén, Buda felszabadítását követően emelték be a törvények közé. A rendi biztosítékok törvényi kikötése tehát kulcsfontosságú történelmi mozzanat volt.

Fürstenthumber, lande, und leüthe, sambt aller Ein- und Zugehörung, keines wegs, noch auf Einige weis, Es seye durch verrer Testament, Vermächt, Heüraths oder Einige andere benannte, noch unbenannte conträct zerthailt, oder zertrennt, sondern allezeit Inns gesambt auf denn Eltisten descendenten nach art und aufweisung des Juris Primogeniturae und Maioratus fallen und verstatmet werden solle”.

a Habsburg-ház „mindkét ága” a 16–17. században a hitbizományi jogfelfogás következtében örökös királyságként értelmezte Magyarországot, minden spanyol Habsburg uralkodó viselte a „*Rey de Hungría, Dalmacia, Croacia*” titulust, sőt a *senior ág* „öröklési jogát” a valóságban is megpróbálta érvényesíteni a Szent Koronára. Az, hogy az 1617-ben megkötött *Oñate-egyezségben* III. Fülöp spanyol király végül lemondott magyar trónigényéről II. Ferdinánd – és fiága – javára, ennek világos bizonyítékát adja. A hazai alkotmány- és jogtörténetírás mindeddig – legjobb tudásom szerint – jóformán teljességgel figyelmen kívül hagyta a szerződés tartalmának megvizsgálását. A trónöröklési jog körében mindmáig megkerülhetetlennek számító Csekey István kifejezetten tagadta még magának a szerződésnek a létét is. „*Lipót ugyan tudni vélt egy 1617-i pactum reciprocumról is, de ez valószínűleg tévedés volt részéről*”,²⁴

Habsburg III. Fülöp spanyol- és portugál király (1598–1621) uralkodása alatt feszültséggel terhelt viszony volt Bécs és Madrid között. Arra hivatkozva, hogy ő Jagelló Anna magyar hercegnő dédunokája, „belengette” igényét a magyar trónra, amit végül a Mátyás császárral kötött Oñate-egyezség (1617) keretében átengedett Ferdinánd főherceg fiága javára

máskor meg úgy ír, mintha a szerződés létre sem jött volna „többször történt egy 1617-i családi szerződésre is hivatkozás, amely szerint III. Fülöp és II. Ferdinánd közt jött volna létre a túlélő fiág öröklési jogáról”.²⁵ Márpedig a primogenitura és II. Károly spanyol király öröklési jogának 1687-ben történő becikkelyezésének jogalapja egyértelműen erre a családi szerződésre vezethető vissza.

E mellett a rendek tisztában voltak a királyválasztás jelentőségével, és azt a 17. században már rendre összekapcsolták a nádori szék betöltésével. A Habsburg uralkodók a kezdetektől fogva arra törekedtek, hogy a nádori hivatalt üresedésben hagyják, és csak a királynak felelős helytartót (*locumtenens*) nevezzenek ki. Ezt a politikát a 16. század folyamán ecsedi Báthory Istvánt (†1530) követően Nádasdy Tamás nádorsága (1554–1562) kivételével gyakorlatilag sikeresen folytatták. Ugyan Nádasdy (†1562) nádorrá választását az udvar az 1550-es évek

²⁴ CSEKEY i. m. (1917) 110.

²⁵ CSEKEY i. m. (1917) 137.

Habsburg II. Mátyás főherceg, magyar- és cseh király, római császár (1608/11/12–1619) aranyforintja a Szent Koronával és az Aragyapjas renddel

a század során e tekintetben való tendenciózus térvesztését. A nagy fordulatot a Bocskay-felkelés hatására a Habsburg-házon belül kialakult testvérharc („*Bruderzwist*”) hozta el, amelyből Mátyás főherceg került ki győztesen, és 1608 után a nádori méltóság betöltését rendre sikerült kialkudni az udvarral. A nádorok az (első) Aranybullától (1222) kezdve mindig az alkotmány(osság) őrei voltak – „*őrizze a nádorispán, ki az idő szerint leszen. Oly módon, hogy az írást mindenkor szemé előtt tartván, se ő maga meg ne tévedjen valamikép a mondott dolgokban, se királyt vagy nemeseket, avagy másokat megtévedni ne engedje*”³⁰ –, az állami élet nélkülözhetetlen szereplői tehát. Éppen ezért most törvényben szabályozták, hogy a király két katolikus és két protestáns jelöltje közül az

elején a rendek nyomása alatt nem tudta megkerülni,²⁶ de Miksa főherceg felavatása idején (1563) Mérey Mihálynak²⁷ (†1572), illetve Rudolf főherceg koronázásakor (1572) czoborszentmihályi Czobor Imrének²⁸ (†1581) csak alnádorrá történő választását engedte meg. Czobor Imre után pedig már alnádor választására sem került sor, csupán a nádori helytartóságot is ellátó egyházi személy („*reverendissimum dominum locumtenentem suae majestatis*”) mellé állítandó tanácsosok választására,²⁹ amely világosan mutatja a rendeknek

Habsburg I. Lipót főherceg, magyar- és cseh király, római császár (1657–1705) magyaros öltözékben, nyakában az Aragyapjas rend jelvényével. Felszabadította Magyarországot a török megszállás alól, de hosszú uralma a magyar rendekkel való konfliktusok jegyében telt el. Elérte, hogy a rendek lemondjanak a királyválasztási jogukról és az Aranybullában biztosított ellenállási záradékról.

²⁶ *CJH.* 1548. évi XVIII., 1552. évi XXIV., 1554. évi VI. tc. „*Praeterea, cum majestas regia palatinum in regno pronounciandum constituerit, status quoque regni palatini creationem, non solum utilem pro hoc statu rerum ac temporum sed plane necessariam esse judicarunt*”.

²⁷ *CJH.* 1563. évi LXV. tc.

²⁸ *CJH.* 1572. évi IX. tc.

²⁹ *CJH.* 1582. évi IV. tc.

³⁰ *CJH.* 1222. évi XXXI. tc. „*septimum apud palatinum qui pro tempore fuerit, reservetur. Ita quod ipsam scripturam prae oculis semper habens, nec ipse deviet in aliquo praedictorum, nec regem vel nobiles seu alios consentiat deviare*”.

Habsburg II. Károly spanyol király (1665–1700) az Aranygyapjas rend nagymesteri öltözékében Juan Carreño de Miranda festményén (1677) Károly magyar trónöröklési jogát a pozsonyi diéta galánthai herceg Esterházy Pál nádor javaslatára 1687-ben becikkelyezte a törvények közé

spanyol kapcsolat – a Habsburgok által uralt Monarquía Católica államelméletétől és közjogi berendezésétől. A Monarquía Católica örökös királyság volt, és ott a 16–17. században nem is koronázták az uralkodókat. Azok saját jogon („*por derecho propio*”) bírták az országot, amit családi örökségnek („*reinos y países patrimoniales*”), önmagukat pedig természetes úrnak („*señor natural*”) tartották, valamint az ország tulajdonosaként („*propietario de los dichos Estados*”) értelmezték, és csupán a Cortes előtt tettek esküt a szokások és kiváltságok megtartására. A dinasztia utolsó tagja,

országgyűlés válasszon.³¹ Ha a méltóság megüresednék, akkor a király egy éven belül országgyűlést hívjon össze a hivatal betöltése céljából, ha nem tenné, akkor – hivatalvesztés terhe mellett – az országbíró tegye meg.

Igaz, hogy a rendek a királyválasztás szabadságáról a 17. század végén lemondtak – vagy ha úgy tetszik Ferdinandy Gejza szavaival élve „*azt a jogosulti kör kihalásáig felfüggesztették*” – törvénybe iktattak három másik alkotmánybiztosítékot, a *koronázást*, a *koronázási esküt* és a *hitlevelet*. A koronázás, a koronázási eskü, valamint a hitlevél előzményei (választási kondíciók) ugyan jóval a Habsburg-uralkodók előtti évszázadokba nyúlnak vissza, törvényben rögzített alkotmánybiztosítéki jellegük viszonyt már *tényszerűen* a Habsburg idősakhoz, egészen konkrétan az 1687. évi országgyűléshez köthető. Ami azért lényeges a magyar alkotmány szemszögéből, mert az merőben eltért – és itt is jelentőséghez jut a

Habsburg Mária Anna főhercegnő, spanyol királyné (1634–1696) címere

³¹ CJH. 1608. évi (k. e.) III. tc. „ut sua regia majestas, duas ex statu catholico romano, et totidem evangelicae confessionis personas, eis quamprimum nominet, ac proponat: ex quibus quemcunque ad gerendum tale officium magis idoneum fore judicaverint; invocato numine divino, eligere non intermittent”.

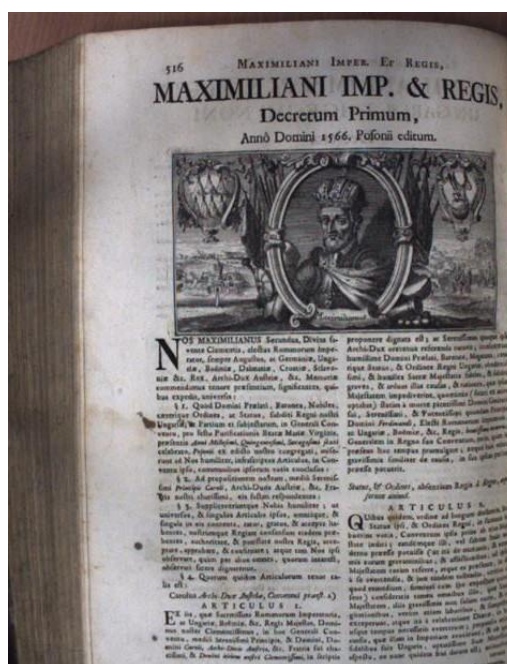

Mária Terézia (1740–1780) hitlevele, amelyet a pozsonyi koronázása (1741) előtt állított ki

II. Károly – akinek magyar trónöröklési jogát elfogadta a pozsonyi Diéta – már azt sem tette le. Magyarországon viszont a Habsburgok az elsőszülöttségi öröklési rend elfogadásával (1687) sem lettek saját jogon uralkodók, csak úgy, hogy ha a hitlevél kiadása, a Szent Koronával az országgyűlésben való koronázás „*diaetaliter intra hoc regnum Hungariae rite coronaturi*”, és koronázási eskü letétele megtörténik. Mivel nálunk a király – a Szent Korona-tan értelmében – nem saját jogán, hanem a koronázás aktusa által nyeri közjogi hatalmát. Mindez még inkább megemeli a trónbetöltés – az Oñate-egyezségre alapított – hitbizományi-

primogenitórius alapokra tételének elfogadása mellett a koronázás, az eskü, és a hitlevél törvényben megerősített alkotmánybiztosítókká emelésének jelentőségét. Ezt a 18–19. század története kiválóan visszaigazolta, hiszen az alkotmánysértések és törvénytelen korszakok, mint II. József császár egész bitorlása (1780–1790) és Ferenc József 1848 és 1867 közötti időszakát követően a Szent Korona-tan értelmében mindig az alkotmányosság helyreállítása követte.

Az alkotmányosság védőbástyája a tárgyalt időszakban már egyértelműen az országgyűlésen követek útján diétai képviselettel bíró *nemesi vármegye* volt. A 13. században kialakuló nemesi vármegyék Mohács időszakára már teljességgel ki is fejlődtek, a vármegyék életében a Habsburg-időszakban érdemi változás már nem történt. A vármegyék – és vele együtt a középszintű közigazgatás, végrehajtás és igazságszolgáltatás – teljességgel a megyebeli nemesség kezében volt, ahhoz az uralkodó nem fért hozzá. A híres *vis inertiae* jogosítványát ugyan formálisan Mohács után nyerték el (1545) de annak előzményei az igazságszolgáltatásban (1471) még Hunyadi Mátyás uralkodásához köthetők, amely mind összefüggésben van az

Habsburg Miksa király (1564–1576) első országgyűlésének törvényei (1566)

galánthai gróf Esterházy Miklós nádor (1625–1645) a spanyol királytól kapott Aranygyapjas rendjelvénnyel

Aranybulla ellenállási záradékával. Igaz, hogy a rendek a szabad királyválasztás jogával együtt lemondtak (1687) az Aranybullában biztosított ellenállási jogosítványukról is, a nemesi vármegyék a *ius inertiae* birtokában egészen a polgári átalakulásig többnyire hatékonyan gátolták meg a Habsburg-adminisztráció alkotmányellenes intézkedéseinek véghezvitelét. Érhető, hogy II. József császár – és majd a 19. században Ferenc József császár is – miért tett kísérletet a vármegyrendszer teljes felszámolására, hiszen a nemesi vármegyék, mint önszerveződés voltak az önállóság zálogai.

A Szent Korona-tan szerinti hatalom-megosztás értelmében a törvényhozásban a rendeket nem lehetett megkerülni, az a jogelv már a 15. század első felétől megkérdőjelezhetetlen volt. Törvényt csak az országgyűlésen lehet hozni, igaz, a szentesítés joga az uralkodót illette meg. Ezt már

Werbőczy világosan megfogalmazta a Tripartitumban, az általa egybefoglalt tantétel annyira hűen adta vissza a korabeli valóságot, hogy arra később (1635) a törvény³² is csak visszautalt. Ez is azt bizonyítja, hogy egészen 1790/91-ig³³ nem volt szükség a törvény fogalmának tisztázására, azt mindenki ismerte és el is fogadta annak, ami. MÁRIÁSSY Béla kiválóan emlékeztet, hogy „minden törvényeket a Habsburgházi királyok esküvel és hitlevéllel biztosították József császárig. József bitorlása után az országgyűlés különleges törvény által biztosította a törvény hozatalának jogát”.³⁴ Igaz, hogy I. Ferdinánd Mohácsot követően – ahogyan bátyja, Károly a Spanyol Monarchiában burgundi mintára – radikálisan átalakította a

³² CJH. 1635. évi XVIII. tc. „Quamvis leges, et statua condendi autoritas regi, et regno sit libera, neque aliae privatim per nonnullos adinventae, quemquam regnicolarum ligare debeant. Conclusum est: ne ejusmodi leges, articuli et statua, quae contra trip. dereti, part. 2. tit. 3. et part. 3. tit. 2. emanatae fuissent, ullius censeantur esse firmitatis: sed ipso facto, quod consensu, et confirmatione regia sint destituae, vanae et frivolae habeantur”.

³³ CJH. 1791. évi X. tc. „Hungaria nihilominus cum partibus adnexis, sit regnum liberum, et relate ad totam legalem regiminis formam (huc intellectis quibusvis dicasteriis suis) independens id est nulli alteri regno aut populo obnoxium, sed propriam habens consistentiam, et constitutionem, proinde a legitime coronato haereditario rege suo, adeoque etiam a sua majestate sacratissima, successoribusque ejus Hungariae regibus, propriis legibus, et consuetudinibus, non vero ad normam aliarum provinciarum, dictantibus id articulis 3. 1715. item 8. et 11. 1741., regendum et gubernandum”.

³⁴ MÁRIÁSSY Béla: *Magyarország közjoga*. Győr, Pannonia, 1893. 13.

felsővadászi Rákóczy II. Ferenc fejedelem Mányoki Ádám híres festményén nyakában a Bourbon V. Fülöp spanyol királytól kapott Aranygyapjas rend jelvényével

központi kormányzat szerkezetét, a rendek országgyűlésről történő kiszorítására – ahogyan azt Károly a kasztíliai *Cortes* esetében megtette – sem ő, sem utódai még csak nem is gondolhattak.

A Habsburg-adminisztráció központosítási törekvéseit gátolta-fékezte az erdélyi fejedelmek (Bocskay, Bethlen Gábor, Rákóczyak) 17. században hagyományossá váló beavatkozása a magyarországi rendek javára az uralkodóval szemben. Ezek következtében a király felé elbillenő egyensúlyt sikerült helyreállítani és a rendi dualizmust fenntartani. Erdély 1658. évi török elpusztításának világos következményének tekinthetjük, hogy I. Lipót (1657–1705) felrúgja a magyar alkotmányos rendet, 1662 és

1681 között egy alkalommal sem hívja össze az országgyűlést, Wesselényi nádor (†1667) után üresedésben hagyják a nádori széket, illetve a Wesselényi-összeesküvés lebukása után törvénytelenül kivégzik az ország legfőbb közjogi méltóságait, Nádasdy Ferenc gróf országbíró, illetve Zrínyi Péter gróf horvát bán. Lipót csak a Thököly-felkelés hatására egyezik ki a magyar rendekkel (1681) de azt követően, hogy a rendek lemondanak a királyválasztás és az ellenállás jogáról³⁵ (1687) újfent visszatér az abszolutista kormányzáshoz, amelyet csak a Rákóczy-szabadságharc kényszerít térdre, és III. Károly trónra lépésével helyreállítják az alkotmányosságot (1712–1715). Ezért nevezi újabban Pálffy Géza a 17. századot találóan a kompromisszumok évszázadának.³⁶

³⁵ *CJH*. 1687. évi IV. tc. 1§. „Mindamellett a karok és rendek e pontban is, hódolatuknak és mocsoktalan hűségük kötelességének további tanusítására, s a bizalmatlanságnak, mely a király s az ország és annak kapcsolt részei közt e miatt netalán a jövőben felmerülhetne, gyökeres kiirtására alázattal kedveskedő s hódoló lélekkel beleegyeztek, hogy az ellenmondás s ellenállás szabadságáról beigtatott emez előbb mondott záradékot, második Endre király fentebb említett decretuma előbb idézett 31-ik cikkelyének tartalmából s értelméből, következőleg az előbb leirt módon letett koronázási esküből is, e jelen törvényes rendelettel kizárják s eltávolítsák”.

³⁶ PÁLFFY Géza: Szakítások és kiegyezések évszázada. A Magyar Királyság 17. századi története új megvilágításban. *Történelmi Szemle* LVII (2015) 1:51–66. 56. „új kutatásaim alapján magam a Magyar Királyság 17. századi történetét a szakítások és kiegyezések évszázadának tartom. Még pontosabban fogalmazva a szakítások és kiegyezések évszázadának, hiszen az újabb és újabb sokszínű kompromisszumrendszereket mindig kisebb-nagyobb szakítások előzték meg. Az eddigi elképzelésekkel ellentétben tehát nemcsak a 19. századi magyar történelmet határozta meg egy döntő jelentőségű kiegyezés (1867), sőt nemcsak a 18. század fogható fel a

III. A tudományos eredmények rövid összefoglalása

A vizsgált spanyol források tükrében ki lehet jelteni, hogy a Habsburg-magyar (közjogi) viszony megítélésében a magyar alkotmány- és jogtörténetírásnak szakítania kell a vonatkozó két századot illetően a „Bécset” jelentő kizárólagossággal. A Magyar Királyság és a dinasztia közötti összeköttetést nem csak a Habsburg Monarchia, hanem ugyancsak az uralkodócsalád uralma alatt álló Monarquía Católica viszonyrendszerében kell elhelyeznünk ahhoz, hogy a politikai és közjogi kapcsolatot érintően átfogóbb, reálisabb képet kapjunk. A rendi alkotmányosság garanciarendszerét, a biztosítékok jelentőségét pedig még inkább ki kell hangsúlyozni a dinasztia „spanyol ága” magyarországi öröklésének valós, törvényben biztosított lehetősége árnyékában.

Habsburg Albert főherceg és Izabella Klára Eugénia infánsnő németalföldi uralkodópár (1598–1621) címere. Albert főherceg magyar trónjelöltségét kétszer is felvetette a spanyol uralkodó, először a Rudolf utáni utódlás, másodszor pedig a II. Mátyás után.

IV. A kutatás lehetséges további irányai

Amint látható a Magyar Királyság és a Monarquía Católica között az azonos dinasztia okán a 16–17. században számos katonai-, politikai-, közjogi szál húzódott, amelynek feltárására még több síkon is várat magára. Ebből két lehetséges irányt itt vázolok, amelyekben a továbbiakban tervezek kutatást folytatni:

IV. 1. A dinasztia „két ága” közötti házassági kötelékek jogi- és politikai síkon való vizsgálata. 1548 és 1666 között hét menyegzőre került sor Madrid és Bécs viszonylatában. Miksa főherceg Mária infánsnővel (1548), II. Fülöp király Anna főhercegnővel (1570), Albert főherceg Izabella Klára Eugénia infánsnővel (1599), III. Fülöp király Margit főhercegnővel (1599) kötött

kompromisszumok korának – miként Poór János találóan nevezte –, hanem kiemelten igaz ez a 17. századi magyar állam történetére is”.

házasságot. A 17. században ezt a hagyományt folytatva III. Ferdinánd főherceg Mária Anna infánsnővel (1630), IV. Fülöp Mária Anna főhercegnővel (1649), Lipót főherceg pedig Margit Terézia infánsnővel (1666) lépett frigyre.

IV. 2. Érdeemes lenne feltárni azoknak a főhercegeknek a szerepét, akik a Monarquía Católica szolgálatában töltöttek rövidebb-hosszabb szolgálatot, mint Miksa főherceg, aki 1548 és 1551 között kormányzóként állott Kasztília és Aragónia élén. Kormányzójént használt

Habsburg Miksa főherceg magyar- és cseh király, római császár spanyolországi kormányzósága idején készült portréja Antonio Moro festményén (1550) spanyol divat szerint öltözve, nyakában az Aranygyapjas renddel

kormányzóként Németalföld élén, amikor a dinasztia egyik legválságosabb időszakát élte (1647–1656)

ecsedí Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem aranypénze a kétféjú Habsburg-sassal és az Aranygyapjas rend jelvényével (1598)

a Magyar- és a Cseh Királyság szimbólumai mellett megjelenik a kasztíliai és aragón és a többi, a spanyol uralkodók által használt címerek, körben az Aranygyapjas rend jelvényével. Gyermekei közül négyen (Rudolf, Ernő, Albert és Vencel főhercegek) is a madridi udvarban nevelkedtek, ketten közülük ott is maradtak. Vencel főherceg megkapta a Máltai Lovagrend perjeli tisztét, Albert főherceg pedig Portugál alkirály és főinkvizítor lett, később toledói érsek és bíboros, majd németalföldi kormányzó és később feleségül véve Izabella infánsnőt, vele együtt németalföldi uralkodó (1598–1621). A Madridban nevelkedett Ernő főherceg felső-magyarországi főkapitány (1578–1593) és évtized(ek)ig „spanyol” trónjelölt a lengyel-litván trónra, később németalföldi kormányzó (1594–1595). Tisztázásra vár még Lipót Vilmos főherceg szerepe is a „két ág” közötti viszony rendezésében, aki akkor állt

The titles of the king of Spain

A centuries old heritage

V. A témakörben megjelent publikációk jegyzéke

- **LIKTOR Zoltán Attila:** A nemesi vármegye felépítése és a végrehajtásban játszott szerepe, különös tekintettel a Jagelló-korra. In: POGÁCSÁS Anett – SZILÁGYI Pál – LÁNCOS Petra Lea – KOVÁCS Krisztián (szerk.): *‘De lege ferenda’: Válogatott tanulmányok joghallgatók tollából.* Budapest, Pázmány Press (2016) 331–345.
- **LIKTOR Zoltán Attila:** A nemesi vármegye az igazságszolgáltatás tükrében, különös tekintettel a Hunyadi- és a Jagelló-korra. *Iustum Aequum Salutare* 13. (2017) 1:211–223.
- **LIKTOR Zoltán Attila:** Werbőczy jogforrástana, rendi magyar jogfelfogás, a magyar rendi jogfejlődés sajátosságai, különös tekintettel a Jagelló-korra. *Iustum Aequum Salutare* 13. (2017) 2:253–259.
- **LIKTOR Zoltán Attila:** A farkashidai egyezés (1490): Stratégiai mélység a közjog tükrében. Adalékok a Jagelló-Európa történetéhez. *Jog és Állam* 22. (2017) 196–217.
- **LIKTOR Zoltán Attila:** „Ülj törvényt, Werbőczy”: A Tripartitum a jogalkotás és jogalkalmazás tükrében. 500 éves a magyar nemesség „bibliája” – Gondolatok Werbőczy István szellemi hagyatékához. *Forum Publicationes Doctorandum Judicorum* 7. (2017) 143–161.
- **LIKTOR Zoltán Attila:** Az első Habsburg-Magyarország (1437–1457) I.: Célkeresztben Habsburg Albert dekrétuma (1439) és az annak vonzáskörében lévő gyakorlat. *Iustum Aequum Salutare* 13. (2017) 4:219–244.

- **LIKTOR Zoltan Attila:** Az első Habsburg-Magyarország (1437–1457) II, Politikai földrengés – közjogi stabilitás (1440–1452). *Iustum Aequum Salutare* 14. (2018) 1:239–262.
- **LIKTOR Zoltán Attila:** Az első Habsburg-Magyarország (1437–1457) III. Konszolidációs kísérlet – Habsburg (V.) László kormányzása (1453–1457). *Iustum Aequum Salutare* 14. (2018) 2:301–315.
- **LIKTOR Zoltán Attila:** Választás vagy öröklés? A magyarországi trónbetöltés kérdése a 16–17. században. *Jog és Állam* 23. (2018) 121–127.
- **LIKTOR Zoltán Attila** „Közjogi vihar a Széll-csendben”: Az 1900. évi XXIV. törvénycikk margójára. *Iustum Aequum Salutare* 15. (2019) 2:139–152.
- **LIKTOR Zoltán Attila:** Albert & Izabella – egy főhercegi pár Németalföldön (1598–1621): Egy spanyol adomány és a Pragmatica Sanctio összefüggései. *Pázmány Law Working Papers* (2020) 3:1–12.
- **LIKTOR Zoltán Attila:** A trónbetöltés rendje a Magyar Királyságban a XVI–XVII. században az Oñate-egyezség (1617) tükrében. *Iustum Aequum Salutare* 16. (2020) 1:163–192.
- **LIKTOR Zoltán Attila:** Hat menyegző, négy testamentum. A Habsburg-ház „osztrák” és „spanyol” ágának egysége a 16–17. században a spanyol királyok házasságpolitikája és végrendelete tükrében. In: Bándi Gyula (szerk.): *A sokoldalúság okán. Doktorandusz tanulmányok a Pázmány jogászképzésének 25. tanévében*. Budapest, Pázmány Press, 2020. 83–100.
- **LIKTOR Zoltán Attila:** „Spanyol az Isten”: Egy Spanyolországhoz erősen kötődő dinasztia a Magyar Királyság élén a XVI–XVII. században: a Habsburg-ház. *Jogtörténeti Szemle* (2020) 43–50.
- **LIKTOR Zoltán Attila:** „Császár őfelsége immáron Magyarországhoz semmi közit nem ártja” – A Bocskay-felkelés, a bécsi békesség és a hitlevél összefüggései. *Iustum Aequum Salutare* 16. (2020) 3:121–138.